8716

...ва
...жня
...отечка

Ф83

ІВАН ФРАНКО

МОЯ СТРІЧА З ОЛЕКСОЮ

ЛІТЕРАТУРА
І МИСТЕЦТВО

Ч1 8716
Ф83
Франко
Моя стріча з Олексою
х. 1931 р.

8716

НБ ПНУС
8716

7521-2482

Б
Ф-835
Ф83.

ІВАН ФРАНКО

Абонемент Д. О. Б.
№ 3837

МОЯ СТРІЧА З ОЛЕКСОЮ

8716

О. Д. О. Б.
ім. Леніна
ПЕРЕІНВЕНТАРИЗАЦІЯ
1937 р.
№ 12436

ЦЕНТРАЛЬНА ОКРУГОВА
РОБІТНИЧО-СЕЛЯНСЬКА
БІБЛІОТЕКА
АБОНЕМЕНТ

30 ч.

7521-2482

Бібліотека
Станіславського
Учительського інституту
8 4 1935

К 4 ДЕКАБ 1941

ЛІТЕРАТУРА І МИСТЕЦТВО
ХАРКІВ—1931

Друк. „Чорном. Комуна",
Одеса, Пушкінська, 32.

Укргол. № 6556. 9/I 1931. Зам. № 806. Тираж 30000
1¼ арк. (ОСТ 364 А 6)

ЦЕН... РОС...

ПЕРЕДМОВА

Оповідання «Моя стріча з Франком» вперше з'явилося друком року [illegible] в галицькому соціялістичному журналі «Дзвін», що, продовжуючи собою закритий від поліції «Громадський друг», незабаром теж був заборонений. Тому й це оповідання було майже невідоме читачам. На радянській Україні вперше його видрукувано в томі IV Франкових творів, що їх видав «Рух». У «Дзвоні» воно було підписане прибраним ім'ям—Мирон Сторож. Це—один із багатьох псевдонімів найвидатнішого в українській дожовтневій літературі письменника, Івана Франка. Але не самою літературною діяльністю уславився Франко. Відомий він і як дослідник-учений, а ще більше—як громадський діяч, організатор першого соціялістичного руху в Галичині.

Одна з економічно-найвідсталіших країн, Галичина найдовший час заховувала в собі рештки февдального ладу. Проте в 70. роках, з поширенням нафтових промислів, вона виразно вже стояла на шляху капіталістичного розвитку, що в соціяльному житті позначився зростанням нових кляс—підприємців-капіталістів з одного боку і напівробітників, що далі ставали справжніми пролетарями,—з другого. Усе це й створювало відповідну базу для виникнення й розвитку соціялістичного руху в Галичині. Уже в березні 1877. року у Львові відбувається перший соціялістичний процес,

ло до нього притягнуто М. Павлика, С. Ястремського, О. Черепахина та О. [illegible]яхоцького, а трохи згодом (у червні) заарештовують усю редакцію журналу «Друг», що пішла за наукою Драгоманова, а разом з нею (редакцією) й Івана Франка.

«Безтолковий процес, — згадує в своїй автобіографії Франко, — котрий упав на мене, як серед вулиці цегла на голову, і котрий скінчився моїм засудженням, хоч у мене не було за душею й тіні того гріха, який мені закидували (ані тайних товариств, ані соціялізму; я був соціялістом по симпатії, як мужик, але далекий був від розуміння, що таке соціялізм науковий)—був для мене страшною і тяжкою пробою. Дев'ять місяців, пробутих у тюрмі, були для мене тортурою. Мене трактовано, як звичайного злодія, посаджено між самих злодіїв та волоцюг, котрих бувало в одній камері зо мною по 14—18, перекидувало з камери до камери при ненастанних ревізіях та придирках (це, бач, за те, що я «писав», т. є. записував на случайно роздобутих карточках паперу случайно роздобутим олівцем—пісні та приповідки з уст соузників, або й свої вірші), а кілька тижнів я просидів у такій камері, що мала тільки одно вікно, а містила 12 людей, з котрих 8 спало на тапчані, а 4 під тапчаном від браку місця. З протекції, для свіжого повітря, соузники відступили мені «найліпше» місце до спання—під вікном насупротив дверей; а що вікно задля задухи мусіло бути день і ніч отворене, і до дверей продувало, то я щорана будився, маючи на голові повно снігу, навіяного з вікна».

Правда, Франко-студент досить близько стояв до обвинувачуваних у попередньому процесі, проте немає даних стверджувати, що на той час він був причетний до якоїсь соціялістичної організації, чи був добре обізнаний з науковим соціялізмом, тим більше, що це відкидає він і сам, признаючись, що «був соціялістом по симпатії, як мужик» (до речі, ці слова певною мірою вже вказують і на те, що Франко, й обізнавшись з соціялізмом науковим, стоятиме на позиціях мужицько-робітницького, а не пролетарського соціялізму [1]), як це й було справді). Не знали допуття, що то є соціялізм, і самі судді. Так, один із старших радників суду заявив: «Що таке соціялізм, я бігме не знаю, те лише знаю, що це щось гідне кари». Проте, це не заваджало засудити Франка на 6 тижнів тюрми. (Потім йому ще не раз доводилося скуштувати тієї тюрми).

«Та не сама тюрма, — згадує в автобіографії Франко,—була для мене найтяжчою пробою: засуд кримінального суду, а особливо те, що опісля застав на світі—сто раз тяжчий і несправедливіший засуд усієї суспільности, кинений на нас, страшенно болів мене. Мене викинено з «Просвіти», заборонено приходити на «Бесіду» (бо др. Шараневич, котрий пару разів побачив мене там, читаючи газети, настояв на тім, щоб мені конче заказати приходити туди, ато він виступить із товариства, і коли мені справді заказано, він таки виступив), а люди з старших, котрі хотіли мати зі мною якенебудь діло, видались зі мною тільки в секреті, що мене ще дужче принижувало».

Оповідання «Моя стріча з Олексою» якраз і належить до того часу, коли Франко вийшов із тюрми й так ото «прихильно» був зустрінутий від галицького суспільства. У ньому автор змалював свої думки й настрої після ув'язнення та описав дійсний випадок зустрічі з Олексою, що відбулася в Нагуєвичах — рідному Франковому селі. Отже це оповідання має автобіографічний характер.

Автобіографічністю багатьох своїх творів, а серед них і опов. «Моя стріча з Олексою», Франко

[1]) А. Річицький—Іван Франко, в-во «Укр. Роб.».

ще більшою мірою підкреслює свій основний принцип у художній творчості — бути вірним дійсності, змальовувати тих людей, що з ними доводилось зустрічатися в житті.

Але не принципи художньої творчости, не особливості художньої форми нас цікавлять у цьому оповіданні. Це оповідання для нас насамперед тим цікаве, що воно становить перший друкований документ, що характеризує соціялістичний світогляд Франка за перших років перебування його у Львові. «Моя стріча з Олексою» більшою, либонь, мірою є публіцистичний твір, одягнений у форму оповідання. Його основне настановлення—соціяльно-активна агітаційна функція, пропаганда соціялістичних ідей. Проте воно не позбавлене й певного ліричного тону, зумовленого особисто пережитою в затхлому суспільному оточенні кривдою, змальованою в оповіданні:

«Я чоловік проклятий, ненависний, прогнаний з-поміж «чесних»,—одним словом проскрибований (від слова «проскрипція» — публічне оголошення про осуд за державні злочини в давньому Римі.—Р. Ш.). Проскрибований, це сама відповідна назва. Це не значить, що, приміром, моя совість стає супроти мене, або щось подібного — ні, це значить тільки те, що люди «чесні» (коли хочете, можете звати їх «багатими», «сильними», «практичними»,—це на одно вийде) випхнули мене з «чесного» і «порядного» товариства,—т. є. по-простому з-поміж себе».

В оповіданні маємо двох «проскрибованих»: перший із них—сам Франко, а другий—Олекса. «Ось того то Олексу Сторожа я нагадав собі тепер,— пише Франко,— коли серед «свічної» та «чесної» громади побачився в такім самім положенню, як він посеред наших «порядних та чесних господарів». А що,—погадав я собі,—поїхати б оце та навідати його. Це буде цікава стріча двох проскрибованих і то за подібні діла» (розбивка моя — Р. Ш.).

Олекса виступав проти багачів, виступав і проти влади в особі повітового старости. Говорячи про «подібні діла», Франко тим самим стверджує, очевидно, й відповідну спрямованість своєї діяльности, своїх соціялістичних, на початку може не зовсім виразно свідомих, ідей. Ув'язнення, слідство, процес, знову тюрма, нарешті, несправедливий осуд суспільности — не тільки не відвернули Франка від його симпатій до соціялізму, а, навпаки, стали за причину того, що Франко уже свідомо, щоправда більше, ставав на шлях соціялістичного світогляду та практичної участи в організації соціялістичного руху в Галичині. Уже, вийшовши з тюрми, він мав певну систему поглядів на соціялізм, що їх в основному й з'ясовує в оповіданні «Моя стріча з Олексою».

Які ж ті погляди?

«Соціялізм, — каже Франко, — то така наука, щоби, от для прикладу, що мають люди обробляти поле по кусничкові, кожний окремо для себе, то щоби обробляти разом, то ніби, щоби все поле збили в один лан громадський і щоби на нім робили всі разом, що вродиться, також разом іде до громадського шпіхліра (хлібниці, комори для збіжжя—Р. Ш.), а відтак уряд громадський ділить кожному після того, як робив: робив більше, більше дістає, робив менше, то й менше дістає».

Але боротьба за соціялізм не є, за Франком, повстання проти панів («Не то що різати, а навіть ганяти нікого не гадаємо,—але й овшім, чим більше люда, тим ліпше! Більше рук до роботи, то й робота ліпше піде!»). Отже до соціялізму людство має перейти без класово-політичної боротьби за владу, мирним шляхом, на базі розвитку техніки: «... тепер повинаходжено різні машини до господарства, плуги ліпші, сіялки, молотилки, ко-

сарки, січкарні і багато других: вони роблять усяку роботу і ліпше і швидше, ніж чоловік руками. Один господар не має за що завести нераз і одну таку машину, а вся громада, господарюючи враз, ніби одно велике газдівство, може легко посправляти такі машини». Тому окремі господарства мають бути усуспільнені, об'єднані в громади. Це допоможе зробити так, «щоби не було ні бідних, ні багатих, а були всі рівні люди робучі, котрі за свою працю жили б хороше і в достатку і не терпіли б такої нужди, як тепер». Усі люди мають бути освічені і працювати для громадського добра.

От в основному Франкові соціялістичні погляди «з симпатії», висловлені в цьому оповіданні. Простудіювавши незабаром теоретиків наукового соціялізму, Франко деталізує й розширить свої погляди, що серед них знайдемо чимало тих, що їх тепер практично переводиться в життя. Але Франків соціялізм не є той соціялізм, що його тепер будує пролетаріят усіх радянських країн. Франків соціялізм не пролетарський, а дрібнобуржуазний, зорієнтований на дрібнобуржуазну своєю суттю верству—селянство. Пояснюється це тим, що тоді ще галицьке робітництво, селянського походження, було досить міцно зв'язане з селом.

Не дооцінює Франко й моменту клясово-політичної боротьби—і не лише на початках, а й пізніше, хоч цей момент у Франка й не завжди виразний. Приміром, у цьому ж таки оповіданні він наводить початок своєї «сумної і щасливої» пісні — поезії, що спершу мала назву «На зорі соціялістичної пропаганди», а потім—«Товаришам із тюрми». У цій поезії Франко пропагує не тільки «братерство велике, всесвітнє», а й революційні шляхи до його здійснення:

«Треба твердо нам в бою стояти,
Не лякаться, що впав перший ряд,
Хоч по трупах наперед ступати,
Ні на крок не вертатися взад.

Це ж остання війна! Цо до бою
Чоловіцтво зі звірством стає,
Це поборює воля неволю,
«Царство боже» на землю зійде».

(Розрядки мої — Р. Ш.).

Пізніше ж (1880. р.) Франко звернеться в своїй поезії з бойовим закликом до хлопа-рекрута вчитися стріляти, бути готовим стати в ряд, «як крик роздасться бойовий», бо

«Прийдесь[1]) за правду твердо стати
Хлоп в хлопа і плече-в-плече,
Прийдесь на ворога стріляти
І кров рікою потече.
Прийдесь стріляти й не одному
Життя покласти в боротьбі»...

(«Гриць Турчин». Розрядка моя — Р. Ш.).

Отже, тут Франкові погляди на боротьбу, коли треба, то навіть і збройну, за здійснення соціялістичних ідеалів, виразні й недвозначні. Але ці рядки писано за часів розквіту Франкової громадсько-політичної діяльности. Мине ще зо два десятки років, і Франко виступить так само виразно, але вже проти «формальної релігії», заснованої «на догмах ненависти та клясової боротьби», обстоюватиме «свій стяг старого широ-людського соціялізму, опертого на етичнім, широко-гуманнім

[1]) Прийдесь—доведеться.

вихованні мас народніх... а не на партійнім догматизмі[1])»... і т. д. Та то буде вже зовсім інша доба в його житті.

А тимчасом мусимо визнати, що хоч Франків соціялізм в окремих моментах був і далекий від наукового, пролетарського, все ж він був спрямований проти гнобителів трудящих, проти капіталістичного визиску. Тим то й своє оповідання «Моя стріча з Олексою» Франко закінчує гідною письменника-революціонера відповіддю всім отим «чесним» добродіям:

«Ех, добродії. для самої боротьби, для кількох таких хвиль варто плюнути на всі «пута», варто стати «проскрибованим».

Р. Шевченко

[1]) Передмова до зб. «Мій Ізмарагд».

МОЯ СТРІЧА З ОЛЕКСОЮ.

(Оповідання Мирона Сторожа)

Я чоловік проклятий, ненависний, прогнаний з-поміж «чесних», — одним словом проскрибований. Проскрибований, це сама відповідна назва. Це не значить, що, приміром, моя совість стає супроти мене, або щось подібного, — ні, це значить тільки те, що люди «чесні» (коли хочете, можете звати їх «багатими», «сильними», «практичними», — це на одно вийде) випхнули мене з «чесного» і «порядного» товариства, — т. є. по-простy з-поміж себе. І зовсім справедливо! Моє ім'я враз із кількома іменами подібних до мене «во врем'я оно» оббігало увесь край, було пострахом усіх «мирних і вірноконституційних горожан», з моїм іменем усі вони в'язали поняття перевороту, революції, різні. Правда, в той час, коли «спасителі існуючого порядку» підняли найстрашніший ґвалт, — я і мої товариші сиділи спокійно за тюремними ґратами та рахували дні короткого життя, стрaчені пусто та марно. Але візьмім, приміром, що діло зовсім так не

діялось, що мені і моїм приятелям о переворотах та революціях і не снилося—то що з того? Чи вже те одне, що я сидів у тюрмі, не вистарчає, щоби навіки зап'ятнати мене в очах «чесних» людей?

Ба, але всевідущий і всемогущий суд справді признав мене винним, справді в моїм організмі добачив революційну жилку, в моїй крові дослідив краплю такої крови, котру французькі «спасителі порядку» забули пролити до остатку в р. 1872, в моїх очах доглянув іскру такого огню, котрий може запалювати доми «мирних горожан» не гірше нафти. Одним словом, — я оказався кругом винним на суді, — значить, погорда і прокляття «порядних» людей насупроти мене зовсім справедливі.

Я й зовсім не жалуюсь на те, бо навіть,— хто знає,—може й легше мені стало. коли, вийшовши з тюрми, я почувся свобідним, як птах у воздусі (як той німець каже vogel frei)! Я чув тоді щось подібного, як ученик, що по скінченню шкільного курсу виходить зі школи. У нього в руці свідоцтво хороше, а в голові блискуча, заманчива надія на приємності вакацій. І я також пройшов курс науки «порядних людей», просидів поруч них довгі літа і получив вкінці свідоцтво, правда, трошки не так написане як звичайно, — але все таки звільняюче мене від дальшого сидження на проклятій лаві. Я вийшов на двір, на свіжий воздух. У моїй голові кишіли нові мисли, нові враження, а з-посеред них чимраз сильніше визначувалися звуки сумної, а щасливої пісні:

Обриваються звільна всі пута,
Що в'язали нас в давнім життєм!

Я чув, бачив, знав з сильного биття серця, що це правда, що пута порвалися, що давне життя пропало, — а на першу хвилю, на перший свобідний віддих це вистарчало.

Правда,— чуття, хоч і як сильне та гаряче, не довго палає, — вік ним не проживеш. Після першого, п'яного вибуху воно швидко успокоїлося, і я поглянув на світ холоднішим оком. Життя проскрибованого, чужого посеред людей, ненависного, від котрого відвертаються всі, що ще недавно запевнювли йому свою приязнь — таке життя всякому швидко надоїсть.

Правда, побачиш одного такого, що відвертається, стрітившися з тобою, — сплюнеш та проворкочеш: «Мізерак! Нехай собі к чорту!» —побачиш другого, третього,—те саме!

Вкінці самому стане прикро, нудно розпука огорне. «Що це, — подумаєш собі, — чи це я справді вже такий гидкий та страшний, чи тим людям усім у головах попереверталося?— Та ні, — відповідаєш собі самому, — ні одне, ні друге, — а тільки те, що вони «чесні і порядні», а ти... ну, годі! На таку докладь нічого

не відкажеш. Остається тільки дві дороги: або посипавши голову попелом та роздерши й ті послідні «ризи», що на тобі, плакати, жалувати страченого часу, в котрім і сам ти був «чесним і порядним», та йти «на распутія і стогни града» — просити всякого «порядного» прощення за страшну, хоч і не сповнену провину, або раз на все плюнути на цілу «штуку», взяти на себе «хрест свій»,— це значить, стати добровільно, доразу, безповоротно в ряди проскрибованих та витручених і, не оглядаючись, іти шукати для себе такого самого товариства. Розуміється, я так і зробив, — і вірте мені, не то щоб я стратив щонебудь на тім,—а противно, те я зискав, що тепер можу веселим, критичним оком поглянути на все минувше, що «чесним і порядним людям» зовсім не так легко приходиться.

Живучи між проклятими та витрученими з «порядного» світа людьми, зовсім природно чоловік нагадує собі всіх подібних «проклятих», яких тільки стрічав колинебудь. Споминки такі незадовго найшли й на мене. Ба, на мене вони мусіли найти швидше, як на всякого другого, бо таких «проклятих» я не то, щоби знав,—ні, вони були мої свояки!

Весь мій рід, усі Сторожі, від першого до посліднього, були імено такі. У цілім селі ні один «порядний» ґазда [1]) не сказав назви «Сторожі», щоб не додати: «от розбійники, викришило би їх до лаби» [2]). Та на тім діло не

кінчилося. Сторожі були посміховищем і поштурхачами всеї громади, — а імено громадського начальства. Лучиться в полі шкода — худоба овес спасе, або там витолочить, а шкідника не зловлять,— ого, на Сторожів вина паде! Зрубав хтось у лісі варунок [3]), а злісний [4]) не може дослідити, хто, ну просто йде на Сторожівщину і хоч нікого не знайде, то все таки вилле свою злість у цілім потоці проклять та всіляких поганих слів на «тих злодіїв, розбійників Сторожів». Їх бесіди й оправдання старшина рідко слухала,—«весь світ знає, що ви брехуни та мейли [5]), бога бисте продали» [6])! Де яка кара, де яка здекуція [7]), штраф або шарварок [8]),—на Сторожів перших усе сиплеться як з діравого міха. Одним словом,—такі ж проскрибовані в громаді, як і я!

Чи треба й казати, що при таких обставинах життя Сторожів не було щасливе? Їх було три брати (мені приходилися стрийними [9]) братами). По смерті батька, а мого небіжчика стрика [10]), вони поділили поміж себе його невеличкий ґрунт, поженилися, повислужувавши в війську, і почали «пхати біду наперед себе». Змалу ще не було між ними згоди, ні, брешу, були хвилі, в котрих не було згідливіших та сердешніших людей,— але знов лучалися й такі хвилі, коли вони ні за що, ні про що билися, волосали і кервавили [11]), мов зовсім без пам'яті. Тому то й поженилися вони кожний осібно,—хоч хати їх були майже поруч

себе. Звісна річ, що розірвавши й так невелику батьківщину на три пайки, вони бідували і не могли ніяк доробитися хліба. Зразу ще йшло яко-тако, доки їх нещаслива вдача не поробила всіх «порядних»—це значить багатших ґаздів їх ворогами.

Ще парубкуючи в нашім селі, всі три брати відзначувалися поміж прочим парубоцтвом тим, що, як казали люди, «дуже були запальчиві до бійки,—що твоя єдна іскра!» Леда [12]) прикре слово, леда брехня,—вони вже мов огонь. Особливо в корчмі рідко коли обійшлося без бійки, скоро лише Сторожі були. Посваряться два ґазди, вони зараз уймуться за слабшим, за біднішим. Не було такого багача, котрий би від них не дістав пам'ятки. Але швиденько позабирали Сторожів до війська і держали по 12 літ. Батько їх умер, хата запустіла, поле оброблював за той час мій батько і люди поволі-поволі зовсім забули про Сторожів. Аж ось вони повернули. Найстарший Олекса вернув найскоріше (другі два брати мали ще по рокові служити) і зараз почав свататися.

Мій батько порятував його на перший почин, ну й оженився мій Олекса з Маланчуковою Оленою. Старший Маланчук був собі зовсім небагатий ґазда,—а Олекса не мав грошей, щоби запомочися. Перший рік він ще оброблював ціле вітцівське [13]) поле, так, значить, було яко-тако. Але коли на другий рік поприходили брати з війська,—почалася незгода, далі сварка, а далі й бійка за батьківщину. По цілім селі люди говорили страшні вісті: що Сторожі заперлися в одній хаті й рубаються сокирами—нікого до середини не пускають,—тільки ґвалт чути та кров аж по вікнах бризкає; то знов, що хотять доти битися, доки не лишиться тільки один, а той хай буде все, і т. д. З усіх тих казок то тільки було певне, що Сторожі не хотіли позиватися перед суд, а задумали самі поділитися батьківщиною,—при чім, розуміється, прийшло до бійки. Однако поділити все таки поділили й опісля ніхто не чув, щоби за поділ батьківщини нарікали один на одного.

Але в громаді разом зо слухами про їх бійки віджили всі давні спомини. «О, вже ся розбійники посходили,—знов будуть людям голови розвалювати! Не могли [illegible] там одному з другим голову вкрутити в якій нетечі» [15])—так балакала найбільша часть сільських багачів, киваючи головами та наступаючись горілкою. На нещастя слова їх, мено щодо розвалювання людських голів, доразу збулися. Сторожі незадовго почали по-давньому верховодити в корчмі. Тільки ж військо полишило на них чимало слідів. Вони ходили тепер якісь понурі, відповідали на всяке запитання різко, мов топором рубаючи, а на багачів дивилися ще кривішим оком, як уперед бувало. Тоді ще принаймні хоч що-то доброювалися

старшини,—а тепер де-де-де! На старшину імено були в них найгостріші зуби,—старшині вони ніколи й на одне слово не змовчали. «Кровопивці, злодії, живодерники,— розкричався було раз Олекса до віта [16]) і преліпотентів [17]).—Розжилисьтеся на громадськім добрі, то тепер брикаєте! Ах ви свинопаси мерзені, я би вас усіх»... Тільки ж присяжні не дали розлюченому докінчити і, вхопивши його, потягли до громадського шпіхліра[18]), що звичайно стояв порожній і служив замість арешту.

Але така нападка на словах,—то ще було побожому. Олекса не любив бавитися словами, а зараз хапав фляшку або другу яку посудину та шпурляв межи очі. Нашого давнього віта він таким способом споганив на ціле життя, коли довідався, що за його вітівства в громадської каси щезло 500 золотих. Віт був молодий і пристійний чоловік, любив при спосібності за молодицями побігати; Олексова фляшка відняла йому до того охоту, зробивши його лице подібним до свіжо зораного поля. Розуміється, Олекса відсидів за ту штуку в «семінарії» цілих 6 місяців, але й вітові «досолив не абияк».

Але не тільки сільська старшина,—навіть «пани», міські урядники не мали ласки в Олекси. Він ставав проти них на гостро, а коли не помагали слова, то в нього й «рукового» було не купити.

Особливо возьні, авскультанти[19]) та всякі

другі посіпаки, що звичайно по селах грають ролю великих панів, малися на осторожності, переїздячи через наше село, а передовсім пильнувалися стрічі зі Сторожами. І справедливо,—бо Сторожі кільки таких підпанків порядно таки були провчили на велику радість усім бідним, що мусіли зносити їх брикання та сварку, а на великий клопіт віта, котрому приходилося за все відповідати перед старостою. Розуміється, що кар та арештів не щаджено на «розбійників». Ба, навіть сам пан староста повітовий, переїздячи раз через наше село, пересварився був, та й то кріпко, з Олексою. Це було ще 1872. р. в літі під час холери. Староста з повітовим доктором приїхав, щоби оглянути, скільки є хорих. Розуміється, що староста стояв насеред вулиці та тільки викрикав на «хамів», а пан доктор зі страхом і трепетом, кленучи на чім світ стоїть, ходив поміж хати... До середини хат він і не зазирав, а послухавши, що йому говорили баби та чоловіки, кричав на них, чому не роблять те а те і втікав швидко на вулицю.

— А що?—питав його староста.

— Ет, нема надії!—була стала відповідь пана доктора, до котрої ще звичайно долучував: — Хай їх там усіх ясні громи!—або:—Проклята мужичня! Сама собі винна, вмирає, а горілку п'є!

Правда, пан доктор не говорив нічого про те, що ні одного хорого й на очі не бачив, що

волів би й зовсім не оглядати далі, а їхати просто до сусіднього села, де в пана була для них наготовлена сита вечеря і вигідний нічліг. Староста був «совісний» і нізащо не покинув би свій «обов'язок».

Але його і пана доктора чекала ще дуже немила передирка на Сторожівщині. Баби, котрі плачучи просили доктора зайти до хати і поглянути на хорого, а котрим доктор на те відповідав тільки лайкою та прокляттями, ішли та заводили за старостовою бричкою горі селом, хоч і не сміли приступити ближче. До них приставало чимраз то більше людей—чоловіків, що нарікали та грозили, дітей і жінок. Так зайшли аж на Сторожівщину. Олекса, роблячи щось коло хати, побачив на вигоні доктора, котрого дарма просили баби вступити на хвильку до того і того хорого. Він видів, як доктор кричав на них і, кленучи, вернувся на вулицю. Баби підняли плач. Олекса вийшов до них і почав розпитувати, що це таке?

— Та чи видите, от,—говорила плачучи одна жінка,—лупир[20]) мерзений приїхав ніби обзирати хорих. Я прошу, щоби пішов подивитися на мого чоловіка, а він як ся затріпсче, як зачне гантелити[21]) та клясти, господи! «Марш, бабо» та й «Марш, бабо!» Та чого ж пан приїхали?—питаю його. А він і слухати не хоче, побіг на долину!

В Олекси кров підступила до голови на таке оповідання.

— Що, та він, гавган[22]) один, гроші бере, а на хорого й подивитися не хоче! Погоди но ти! Піду я до тебе.

І Олекса, як стояв, так таки зараз пішов долі вигоном. За ним, заводячи та відказуючи, пішли жінки. Вони надійшли саме, як доктор сідав на бричку, щоб їхати далі.

— Пане старосто, — закричав здалека Олекса,—а то по якому тут порядок іде?

Староста обернувся і велів зупинити бричку.

— Ну, що там такого?

— Ба, як же то, по якому?—говорив Олекса, підійшовши ближче.—Пан дохтор сюди приїхали хорих візітирувати[23]), а вони ні до одної хати не заглянуть, лиш кленуть та людей ганьблять.

Брешеш, драбуго[24])! — крикнув щосили маленький, заляканий доктор.

— Пан сам бреше!—відрізав Олекса, у котрого з лютости жили на чолі кров'ю набігли.

— Що, що, що, що?—задріботав староста, зіскакуючи з брички.

— А то, що кажу! То як же то, пан дохтор гроші бере, а люди мруть без ніякої помочі!

— А ти, драбе, а ти, гавгане,—обурився староста, вражений в найдотливіший бік у сповнюванню обов'язків і побирання заплати, — так як ти смієш у живі очі брехати? Та як ти смієш?

Лютість здавлювала горло старості, піна порскала йому з рота при кожнім слові.

— Пане,—відповів Олекса,—не жартуйте з людьми, ми тут не таких панів видали! Вважайте, що тепер час не такий, ніхто не знає доки що: нині жию, завтра мене нема!

— Що, ти будеш грозити? Гей, присяжний, вийте беріть того, розбійника, беріть його, він мене забити хоче!—пищав староста.

Олекса гірш усього не любив подібних «панських» жартів. Злість кипіла в нім. Він не міг довше стриматись і обсипав старосту і доктора цілим потоком не зовсім сальонових слів. Староста кричав, а далі, видячи, що й баби зачали вторувати Олексі, замовк, сів на бричку і, сплюнувши, велів поганяти на друге село.

— А хай вас тут усіх холера витне!—кричав він до людей.

— Тебе першого, посіпако, кровопивце, на! —кричав за ним Олекса.

Від того часу пан староста почав уважати наше село гніздом розбійників.

Нагадуючи цю не зовсім естетичну, а ще менше патріярхальну сцену, я звернув увагу ще на одну цікаву прояву. Коли на людей приходив якийнебудь дотиск, треба було десь стати гостро, посваритися, упімнутися,—то люди пхали Олексу туди. «Ти, ді, йди, бо тобі що? О ласку його не стоїш, ну, а нам знаєш, різно буває!» Олекса, гаряча голова, не питав, що робить собі на кожнім кроці чимраз то більше ворогів,—ішов і пускався осою в очі кривдителеві.

В такі часи наші багачі забували свій гнів, балакали ласкаво з Олексою, жартували з ним, раді, що можуть сховатися за нього.

Але скоро тільки дотиску нема, ого, вже мій Олекса знов і гидкий, і розбійник, і злодій, і хто знає що ще. А бідні люди, хоть і нераз прем[25]) бачуть, як воно діло, та що вони жиють на ласці багачів, мусять змовчувати, а то й за ними підтягати...

Ось того то Олексу Сторожа я нагадав собі тепер, коли серед «свічної» та «чесної» громади побачився в такім самім положінню, як він посеред наших «порядних та чесних господарів». А що,—погадав я собі—поїхати б оце та навідати його. Це буде цікава стріча двох проскрибованих і то за подібні діла. Що то він скаже? Як привітає мене?

Думка ця не довго й мучила мене. Роздобувши гроші на дорогу, я сів на залізницю та й поїхав.

Розуміється, першим поступом я пішов до своєї хати, т. є. до батьківської, в котрій тепер жили два мої брати, ще молоді 19 і 15-літні хлопці, і вітчим з мачухою. Вітчим, мужчина в силі віку, рахувався до «найпорядніших» і найчесніших господарів. Він прийняв мене дуже щиро і радісно, навіть, бачилось, аж надто радісно,—розпитував про біжучі новості, про війну, про Берлінську згоду, про вистріли в цісаря Вільгельма і з дивним тактом обминав питання про мої «проступки» і про мою

«кару». Правда, балакаючи про всячину, ми прийшли вкінці й на ту дразливу річ,—але вітчим немов не заявляв надто великої цікавости, а сказав кілька загальних, незначущих слів,—він покивав головою, і ми перейшли до іншої бесіди.

Я питав про Олексу і сказав, що хотів би його побачити.

— Е, що ти, такого опришка![26]) — пробовтнув згірдним тоном вітчим, але зараз таки поправився, лице його якось насилу прийняло холодну, рівнодушну міну, і він сказав:—Та що, як хочеш конче, то можеш, чому ні, підеш завтра та й побачиш і Олексу.

Я знав аж надто добре вітчимову вдачу і з тої бесіди я побачив, що мусіло щось не аби вирости між ним а Олексою за ті два роки. Я почав злегка допитувати, що таке сталося, заходив з різних боків, але окрім звичайних сварок та ворогувань нічого не домацався. Ба, мачуха сказала навіть своїм звичайним, облесливим тоном, що «тепер-ді тато в такій ласці з Олексою, що ся все село дивує».

Це мене зовсім збило з пантелику. Тим дужче я ждав завтрішнього дня, щоби побачити Олексу.

Але ще тої самої днини вечором Олекса, довідавшися, що Мирон зо Львова приїхав, прибіг до мене. Я вже повечеряв і саме щойно йшов спати до стодоли, коли побачив Олексу, що йшов горі берегом своїм звичайним повільним, твердим поступом. Його низька, трошки підсадкувата стать, довгі жовнярські вуса, великі сірі очі і те напівдобродушне, напівідконасмішливе лице, що тепер з ласкавим усміхом було звернене д'мені[27]), все те живо прикликало в моїй пам'яті давнього Олексу, молодого жвавого урльопника[28]), котрий мене малого носив на руках попад річку, де тато небіжчик із другим Сторожем ловив риби.

— А прецінь раз, прецінь!—говорив повільно Олекса, підходячи до мене.

Ми привіталися.

— Що ж ти, брате, на нас загнівався дуже щось довго межи панами бувши!—сказав він, а на лиці його мигнув їдкий усміх.

— Та,—відповів я,—що ж робити, брате, коли мене папи так полюбили, що й на світ дихнути не пускають!

— Ага, видно!—сказав Олекса.

— Якось то ми, Сторожі, не маємо в них ласки,—замітив я.

Олекса якось сумно всміхнувся. Моя замітка доткнула його, видно, в болюче місце.

— Що ж ти, йдеш уже спати?—закинув він.

— Та от вибрався, але де його спати, не хочеться.

— Ну, то може підеш зо мною подивитися по Сторожівщині. Ато й так хто знає, чи швидко тебе другий раз увидимо.

Я пішов, не відказуючись.

Стежка вела долі городом, через річку та

пастівники, а туди півперек поза село на Сторожівщину.

Довгу хвилю ми мовчали. Я бачив, що лице Олекси звільна наступлялося, немов якісь невеселі думки шибали по його голові.

— Ну, що ж, Олексо,—перервав я перший мовчанку, коли ми вийшли на пастівник,—розкажіть мені, що тут діється, як вам проживалося за ті роки?

— А що нам, от як нам,—відповів неохітно Олекса.—Все по-старому. От ти би радше розповів, що там з тобою.

При тім поглянув мені в лице з таким дивним виразом, що я не знав, що й сказати.

— Ех, брате, брате,—сказав він жалібно,—не того ми від тебе надіялися! Ми гадали: от чень хоч один із Сторожів, та діб'ється до чогось, буде й нам поміч, а воно ще от що, така ганьба!

Олекса урвав і відвернувся від мене.

Ці слова, так згори, відразу висказані, вдарили мене, мов молотом у голову. Мені кров ударила в лице...

— Як то, ганьба?—ледве прорік я дрижачим голосом.

— Ба, а що ж, честь?—підхопив Олекса,—сидіти в арешті між злодіями, та й за що?

— Ну, за що, за що?—спитав я.

— А пан-біг тебе знає, за що. Чи ти вбив кого, чи ограбував, чи що, хто тобі свідком? От про нас, то вже бодай усі говорять, що розбійники там, ну чорт їх знає, але бо про тебе ми того не чули! Аж нараз бух! А щось уже мусіло бути, адже тебе за щось засудили!..

Як прикро, тяжко, страшно стало мені на таку бесіду! Глибока, пекуча біль відозвалася в серці, здавила груди. Так, значить, я вже до того дійшов, що й рідня відвертається від мене,—ба ні,—що навіть Олекса, той нещасливий, вічно погорджений і переслідуваний, котрий, хто знає, колись надіявся від мене підпори та порятунку, тепер відтручує мене!

А що ж то мусить гадати про мене вітчим? Мені тепер аж доразу прояснилася його холодно-солодка бесіда. Мені стало страх погано. Весь світ видався мені чужим, холодним, неприступним. Я чувся відірваним від усього, чув, що всяка здорова зв'язь з життям у мене перервана, чув, що будь воно так довше, мені прийдеться вдуріти, зробити собі смерть. Я рішився розказати Олексі все, роз'яснити йому свою провину.

— Ну, що ж ти мовчиш, не скажеш, що там з тобою було?—спитав Олекса вже трохи ласкавіше, видячи, що мене глибоко вразили його слова.

— Мовчу, бо що маю казати? Виджу, що й ти повірив тим брехням, які про мене рознесли. Зачну оправдуватися то скажеш, що брешу.

— Те-те-те!—відказав Олекса. — Повірив брехням! Хто його знає; що люди говорять, те

я тобі кажу, а відки я можу знати, чи то брехня, чи ні? Скажи ти всю правду, то тоді буду знати. То добре, що ми й стільки дізпалися. Ато от рознесли були чутку, що ти вже стратився, а другі кажуть: ні, його до Берна[29]) повезли на ціле життя! Ех, що ми тут вже й наговорилися й наплакали! А твої браття!..

— Та як же ж,—спитав я,—як тобі розповідали, що за що ніби я сиджу? Мусіли прецінь казати, за що.

— Або я знаю. Говорили всіляко, але я не міг добре розміркувати, аж ось мені твій вітчим говорить: «А знаєш, каже, за що нашого Мирона заперли?

— Ну, кажу, за що?—Е,—повідає,—він там десь замішався між якихось, бунт якийсь хотять робити, бога касують! Ну,—каже, видиш, —чи не вдурів чоловік? Я як те почув, то сам не знав, що казати.

— То так вітчим казав? А не повідав, за що той бунт має бути? Може за Польщу?

— Ні, того не казав.

— Підождіть но ви, Олексо, ви прецінь і в війську бували і всякі речі виділи. Скажіть ви мені, як кому докажуть бунт і забійство і такі другі речі, то як ви гадаєте, як будуть карати? Засудять вони його на місяць або два, чи запотарайкають де з на п'ять або й більше літ?

— Е, та то стара байка! Я те й твому вітчимові казав! Ні, кажу, то не може бути. Якби

так, то вони би його не на місяць засудили, а де з на 10 літ! А він усе своєї — «ей, що ти, каже, знаєш».

Ми знов ішли хвилю мовчки півперечкою посеред піль, покритих зеленим вівсом. Уже ніч налягала. Перед нами в віддалі здвигався огромною чорною масою Діл, над котрим на заході ще жевріли послідні відблиски вечірнього світла. За нами лишився пахущий пастівник, немов зелене, іскристе озеро, на котре зверха чимраз густішою масою зачала налягати вечірня мряка. Рехкіт жаб нісся з річки широко по росистій траві. Пергачі звивалися в воздусі, мов великі, чорні блискавиці, черкаючи нераз у нечутнім лету поверхність зелені. З півночі повіяло холодом. Ми пішли швидше, щоби завчасу зайти в село. Олекса немов хотів щось питати мене, але не міг якось осмілитись.

— Та що, Мироне,—сказав він наконець,— ану скажи по-правді, чи мере[30]) ви там хочете бога скасувати, уряд, усьо?

Я ждав подібного питання і всміхнувся.

— А ти як гадаєш, чи мере хочемо, чи ні?— спитав я.

— А хто вас там знає! Я собі гадаю, що то не може бути! Але бо то от у нашім місті, то є один урядник[31]), я з ним нераз видаюся, то він мені раз при пиві говорить: що ти, каже, Олексо, знаєш! Ви гадаєте, що воно так усе, як попи кажуть, і вірите і даєте, то що, а па-

ни та попи сміються з того! Вони нічому не вірять, а кажуть, що то лише така мана на простих людей, щоби їх слухали. Чи праьда то?

— Може й так, а може й ні,—відповів я,—тільки ж ти мені скажи, чи судили того уряднника так само, як мене?

— Судили? Угу! Він от ходить по місті, як звір, і волос йому з голови не злетить.

— Ну, видиш, то він же тобі говорив проти бога, а його не судили, а від мене ти щось такого ніколи не чув, а мене судили. Значить, то за щось іншого.

— Та воно якось так виходить,—відповів Олекса.

— Отже ж я тобі розповім, за що нас судили. Нам сказали, що ми, нас було кілька люда, зробили межи собою таємну кумпанію, щоби ширити між людьми соціялізм.

— Ага, ага,—перебив мене Олекса,—щось то й тут наш ксьондз говорили про той соціялізм. Скажи но ти мені, що то таке?

— Соціялізм,—відповів я,—то така наука, щоби, от для прикладу, що мають люди обробляти поле по кусничкові, кожний окремо для себе, то щоби обробляти разом, то ніби, щоби все поле збили в один лан громадський і щоби на нім робили всі разом, що вродиться, також разом іде до громадського шпіхліра, а відтак уряд громадський ділить кожному після того, як робив: робив більше, більше дістав, робив менше, то й менше дістав.

Олекса слухав здивований.

— Ба, та що то,—каже,—то є така наука?

— А так, наука.

— І та наука заборонена?

— Ні, не заборонена.

— Ба, то за що ж вас судили, коли не заборонена?

— Чуєш, що казали нам, що ми ніби зробили між собою таємну кумпанію, а то не вільно.

— Ну, а ви робили таку кумпанію?

— Та,—кажу я,—нам того на докладь не довелі, а тільки виміркували з того, що в нас понаходили листи, що ми писали один до другого.

— Але скажи ж мені,—зачав Олекса по короткій мовчанці.—Тут про вас говорили, що ви уряд касуєте, а ти ось говориш, що буде уряд громадський, щоби ніби паювати, що кожному належиться?

— А так,—відповів я,—то видно ті брехали, що про нас таке говорили. Ми тільки того хочемо, щоби кожний працював на користь усеї громади, а тоді вся громада буде могла кожному забезпечити таке життя й таку вигоду, якої тепер не має й найбагатший газда.

— Ба, а то як?—спитав Олекса.

— А так, що як у громаді всі будуть робити разом, то зроблять далеко більше, ніж кожний собі окремо. Бо чоловік, працюючи порядно, все зробить більше, ніж йому треба до життя. Збіжжя все не з'їсться в громаді, хоч

ніхто не буде й голоду терпіти, а як прийдеться продавати, то на гурт і там, де найліпше платять. І тут буде зиск. От возьми бодай такий приклад. Ти знаєш, що тепер повинаходжено різні машини до господарства, плуги ліпші, сіялки, молотилки, косарки, січкарні й багато других: вони роблять усяку роботу і ліпше і швидше ніж чоловік руками. Один господар не має за що завести нераз і одну таку машину, а вся громада, господарюючи враз, ніби одно велике ґаздівство, може легко посправляти такі машини: тоді до тої роботи, що тепер потребує місяць часу, вистарчить два тижні, що значить, що як тепер усі люди роблять раз-у-раз по цілому дневі, тоді будуть могти робити по пів дня. Ще й друга користь може з того бути. Тепер, як видиш, кожний ґазда про себе займається однакою роботою: все коло поля та й коло поля. А як усі господарства в цілій громаді перейдуть в одно велике господарство, а при машинах не буде потрібно стільки людей до поля, що тепер, то одна часть буде мусіти взятися до всілякого ремесла та торгування. Тоді буде також досить рук, щоби повисушувати багна, помурувати гостинці[82]), повикорчовувати хащі, плекати пчоли та худобу. Діти, що тепер літом пасуть худобу, будуть могти ходити до школи, бо на них уже не будуть кожну дрібку старатися родичі, а громада. Громада ж для свого добра схоче мати з них здорових і розумних

людей. Таким способом можна буде помогти всім бідним, можна буде так зробити, щоби не було ні бідних ні багачів, а були всі рівні люди робучі, котрі за свою працю жили б хороше і в достатку і не терпіли б такої нужди, як тепер.

Олекса мовчав. Помимо густого сумерку видно було по нім, що думка в голові заворушилася, що старався поняти і розміркувати собі все, що чув.

Тимчасом дійшли ми до Олексової хати. Обгороджена старим, напіврозваленим плотом і захищена кількома напівпідсохлими яблінками, вона схилилася в один бік, бовваніючи в сумерці старою, попродираною стріхою та покривленими стінами, що ледве держалися на підпорах.

— Ось і мої паляци препишні!—промовив Олекса з гірким усміхом.—Ходи, брате, посидь трохи, побесідуємо.

Ми ввійшли. В хаті була Олексова жінка Олена, молода ще, але з нужди дуже помарніла молодиця, а довкола неї стояла ціла купка дрібних дітей. Вона годувала їх черешнями, а найменше держала коло грудей. Вона з великою втіхою почала вітати мене.

— Ну, боже милий, не гадали вже ми вас видіти, як розпустили чутку: «Ого, нема Сторожа Мирона!». Що я тоді наплакалася!..

Олена й тепер зачала обтирати очі рукавом. Олекса за час нашого вітання стояв збоку,

всміхаючись добродушно та поводячи очима по хаті. Хата була крайнє бідна, посудина вся нужденна, діти марні і слабовиті (вони вже від тижня жили майже черешнями, бо хліба не стало, а бульби[33]) нової, єдиної підпори в передновинок ще не було!).

— Видиш, то мій двір!—відозвався Олекса. —Ну, але сідай же собі!

Я сів. Олекса присунув собі столець і сів насупроти мене. Він почав було заходитися гостити мене, але я відмовився. Олена почала розповідати дещо про своє життя і про те, як вітчим збиткується над моїми братами. У мене духу не став повторювати ті страшні факти,—вони записані в мене глибоко в серці,—а вам до них нема ніякого діла.

Олекса за той час, хоч і мішався нераз у жінчину бесіду,—видно було думав про що інше. Коли Олена скінчила, він звернувся знов до мене.

— Ну, дивна ж у вас та наука, що ти мені казав. Мені видиться, що в ній багато правди.

— Яка то наука?—запитала Олена.

Олекса почав своїм способом і своїми словами роз'яснювати їй, у чім діло. Вона дивувалася, схапувалася з місця і скрикувала час від часу: «Ну, чи видиш! Нераз чоловік сам собі таке дещо гадає, а воно от і в школах того вчать». Олекса, розповідаючи їй, сам розгарячився,—його сірі очі почали блищати, він не міг спокійно всидіти на місці і вкінці скрикнув:

— А чому то чоловік темний, чому то не видить нічого, що в світі діється! Ну, дивися, жінко, якби всі люди до того дійшли, то хіба би їм було тяжко зробити так? І заборонити би їм ніхто не смів! Ну, але скажи мені, брате, коли та наука не заборонена, то за що ж на вас таке кричать?

— Є це різні тому причини,—відповів я.— Кричать найбільше погані люди, дармоїди, деруни, бо видять, що якби до того дійшло, то би їм нараз усьо урвалося. А друге кричать дурні, котрі не знають, чого ми хочемо: їм наговорили, що ми бунтівники, хочемо різати панів, попів та жидів, ну і кричать. А ми, як сам видиш, не то що різати, ані навіть виганяти нікого не гадаємо, — але й овшім, чим більше люда, тим ліпше! Більше рук до роботи, то й робота ліпше піде. Розуміється, що хто не буде робити, той нічо[34]) не дістане і може собі рушати на чотири вітри.

— Так, так, так належиться!—аж скрикнув Олекса.—Чи раз я те саме говорив от нашим панам: дармо людську кров п'єте! За що вас бог на світі держить? Так, брате мій любий, того держися, від того не попускайся, хоч би мали так на тебе всі кричати, як ось тут на мене в селі!

Я всміхнувся.

— А хіба ж уже, богу дякувати, не кракають? Не бійтеся, є вже й тепер такі, що якби могли, то би мене простою дорогою виправили

на шибеницю! А попуститися того, як самі видите, не зовсім легко. Скоро чоловік раз пізнав правду, то вже від неї не відречеться. доки, розуміється, він хоче бути чесним чоловіком.

— Ну, а як же ж ти гадаєш, що буде далі з тобою?

— А що буде? Гадаю деяким способом заробити стільки, щоби можна купити ґрунт, тоді піду та буду господарити: може на що людям пригоджуся.

Олекса і Олена видимо не надіялися того. Їх здивувала моя бесіда.

— Як то, тільки роки вчившися, а всьо надармо?...

— А то чому надармо? Чи ви гадаєте, що той лиш учиться не надармо, хто вийде на попа або пана та може людей обдирати? Ні, брате, тепер найвища, найкраща наука: вміти чесно жити на пожиток бідним, а не на їх нужду. Тепер найвища наука каже, що треба робити, працювати для громадського добра. Тепер наука каже, що то, що я вчився через тільки літа, то це я так якби довг затягав у всіх людей, що мене вдержували, давали мені книжки, одіж, страву, бо на все те я прецінь не заробив. Отже той довг треба як можна найсовісніше сплатити!

Під час моєї бесіди лице Олекси прояснювалося, наливалося кров'ю,—він устав зо стільця, і коли я скінчив, хопився за чоло і скрикнув.

— Чуєш, чуєш, Олено! Слухай, що він говорить! Розумієш усьо? Ох, брате, брате любий! Може і з наших Сторожів буде колись світові якась користь, бодай на макове зерно! Держися на тій дорозі, колись раз на неї став.

Він кинувся обнімати й цілувати мене. Олена, втираючи сльози рукавом, також зблизилася до мене, малі Сторожі обступили мене, цебечучи та обзираючи. В моїх очах по двох довгих-довгих літах перший раз закрутилися чисті сльози зворушення. Весь світ мені прояснився, нова сила вступила в мене, немов це кожне з тих бідних, прибитих недолею, погорджених людей частину свого життя, своїх надій, свої сили вливало в мене!

Але що ж, добродії, такі хвилі лучаються тільки «проскрибованим», так як той тільки чує вдесятеро живіше красу життя, хто стояв під ножем ката! Правда, життя «проскрибованого» часами сумне і важке,—але серед наших гнилих обставин його тільки й можна назвати життям. Внутрішній супокій, сила й ясність переконань, чиста совість і боротьба, вічна, ненастанна боротьба проти темноти, фалші і дармоїдства! А ще до того такі хвилі, з котрих одна варта за все життя, життя в затрованім удушливім воздусі недуманства!

Ех, добродії, для самої боротьби, для кількох таких хвиль варто плюнути на всі «пута», варто стати «проскрибованим».

1878. р.

ЦЕНТР
АВОН

ПРИМІТКИ

(Словничок)

1 Ґазда — господар, хазяїн.
2 Лаба — нога.
3 Варунок — позначені дерева.
4 Злісний — лісничий.
5 Мейли — пустомели.
6 Бисте продали — продали б.
7 Здекуція — екзекуція, продаж з торгів.
8 Шарварок — обов'язкова громадська робота, що її розкладають між селян (лагодження шляхів, мостів тощо). Це слово має ще й інше значення: гармидер, метушня.
9 Від слова: стрийна — тітка, дядина.
10 Стрик, стрий — дядько.
11 Волосали і кервавили — тягалися за волосся й билися до крови.
12 Леда — всяке, будь-яке, перше-ліпше.
13 Вітцівське — батьківське.
14 Ся посходили — посходилися.
15 Нетеча, нетіч — стояча вода, болото.
16 Віт — війт, сільський староста.
17 Преліпотент — уповноважений.
18 Шпіхлір — хлібниця, комора для збіжжя.
19 Авскультанти — податкові урядовці.
20 Лупир — живолуп, шкуродер — іронічна назва лікаря.
21 Гантелити — сваритися жестикулюючи.
22 Гавган — босяк, халамидник.
23 Везітирувати — одвідати.

24 Драб — голодранець, босяк.
25 Прем — ясно, виразно.
26 Опришок — розбійник, бандит.
27 Д'мені — до мене.
28 Урльопник — салдат-відпускник.
29 У Берні, коло Відня, була велика тюрма.
30 Мере — може.
31 Урядник — урядовець, службовець.
32 Гостинець — кам'янка, шосе.
33 Вульба — картопля.
34 Нічо — нічого.

БІБЛІОТЕКА
9178

ЗМІСТ

Скор.

Передмова 3

Моя стріча з Олексою 11

Примітки 38

Абонемент

Ціна 8 коп. (Р)

НБ ПНУС
8716